

L'ABITAT TRADICIONAU PEUS PARÇANS D'AULORON E DE JURANSON

OLORONNAIS-JURANÇONNAIS

> Auloron-Juranson

Pyrénées - Atlantiques

© 2014 Institut Occitan
Auloron-Juranson
Pyrénées-Atlantiques

Costalats e vaths, un territòri desparièr

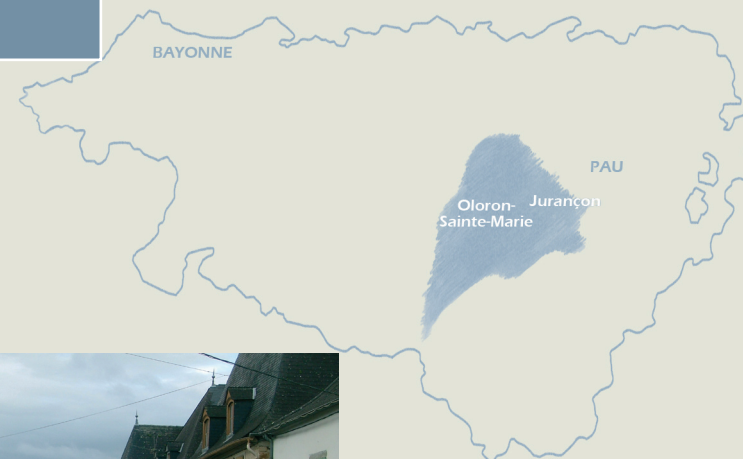
Quan las vaths deus Gaves, per capvath e per capsús d'Auloron, estón de tostemps pobladas e corrudas, l'« Enter-dus-Gaves » que demorè longtemps embosquit.

Que caló demorar l'Atge Mejan tà qu'establiments religiós e s'i installèssen (Luc, Seuvalada, La Comanda), seguits peus poders publics temporaus qui, mercés a franquesas, balhèn hami au monde de demorà'i (Cardessa 1324, Gant 1336, La Seuva 1376...).

A partir e a l'entorn deus borgs qui's bastin atau, capdèths soventòtas, que treitièn lo lor tròç de terrenh, cadun a la soa mòda, çò qui hasó que los demoranças estón totas esbarriscladas.

D'aquera istòria, que vadón tres mòdes d'organizacion de l'abitat : los vilatges bèths deu parçan d'Auloron, los borgs sarrats de las vaths de l'Enter-dus-Gaves, las bòrdas estremadas deus costalats.

Si's pòt díser que l'arquitectura tanben a tres caras, que's calerà avisar de non pas har tròp lèu lo ligam de las uas cap a las autas, per'mor un medish tipe arquitecturau que's pòt encontrar en situacions desparièras.

Los ostaus de borg

Daubuas fòrmas de vilatges que hèn pensar de tira a « borgs ». Ja que non i aja pas autant de monde com dens los ahitaus, lo borg, sarrat a l'entorn de la glèisa, de l'ostau comun e de l'escòla, qu'ei lo còr de la comuna.

Los ostaus que son amassats en ua continuitat minerau de l'alinhament de la carrèra, sus parcelas estretas e pregonas per'mor d'estauviar las tèrras agricòlas e tà's poder deféner au mei plan.

L'oposicion qu'ei clara enter los davants de carrèra, qui lo monde e veden e qui son donc plan ordonats, compausats, alindats, e los darrèrs, qui, tot en profieitar de l'esloishament cap a la constrenta sociala, n'an pas un aspècte autan suenhat. Au regular controlat deus davants de carrèra, que s'opausa l'irregular e l'eterogenèu deus darrèrs obèrts suus casaus.

L'ostau bearnés « classic »

Díser d'aqueth ostau de qu'ei « classic » que's justifica mei d'un còp en Bearn. De l'ua part, com ei mei expandit, qu'ei un modèl e ua referéncia.

De l'auta part, qu'ei virat de cap aus principis de l'arquitectura classica hèits d'equilibri, de regularitat e de simetria, e que'u pren tanben lo son vocabulari de pilastres, de capitèths, e de cornishas motladuradas...

Que's caracteriza purmèr per l'especificitat deu còs de demorança qui's destria de com cau deus bastiments de l'espleitacion agricòla. Lo davant que's desvolòpa sus la murralha-gotarèu, en ua simetria compausada a l'entorn de l'axe dessenhât per la pòrta. Generaument, lo monde que pòden véder aqueth davant mercés a ua parguia petita, obèrta de cap a la carrèra o au camin.

Aqueth mòde d'expression, gessit de l'arquitectura « sapienta », qui s'espandeish pertot capvath Bearn peus sègles XVIII^{au} e XIX^{au}, qu'ei la pròva que los proprietaris paisans e volèn inscriver l'arquitectura en la perennitat e la qualitat deu linhatge familiar.

Los ostaus dab parguias barradas

Aqueth ostau qu'ei lo mei singular. Si s'encontran ostaus-parguias pertot capvath Bearn, enlòc mei non se n'í ved pas autant dab parguias barradas. De dehòra enlà, la bòrda que sembla a un blòc massiu on la lutz trauca sonque per quauques endrets : ua pòrta carretèra e quauques frinèstas au solèr.

Tota la vita que s'organiza a l'entorn d'ua parguia estreta sus la quau los davants s'obreishen e s'assorelhan. Majoritari dens los ahitaus, aqueth tipe arquitecturau qu'ei tanben lo deu borg, on pòt estar lo màger (com a Escor).

Autanlèu la segonda mieitat deu sègle XIX^{au}, navèras aspiracions amian l'abitacion a's virar de cap a l'exterior. Que hèn frinèstas a l'embaish deus ostaus, los davants que son obèrts suus casaus, e a còps los murets o los bastiments que son abaishats o desapitats. Atau remanejadas, las bòrdas que's viran de cap au modèl « classic » de l'ostau bearnès.

La construcccion

L'activitat deus bastidors qu'èra virada de cap a l'autarquia. Los problèmas de transpòrt que limitavan au mei chic los apòrts de luenh : pèiras de talha, cauceas o lòsas, per'mor de non pas aver peirèras au ras. Mes tà çò qui representava la màger part de la construcccion, autant en volume com en pes, que s'ac devèn trobar siu lòc. Las murrallas qu'èran donc hèitas de materiaus de bon arrecaptar : arrebòts o pèiras segon las ressorças deu sòu.

A la diferéncia deus autes bastiments, lo còs de demorança, per'mor de la soa importància, que recebè ua finicion dab perbòc ; aqueth perbòc, que'u podèn tornar avivar de quan en quan dab cauceatges blancs o tintats. Las dependéncias agricòlas n'avèn pas besonh d'un tau suenh e qu'èran plan sovent deishadas a la pèira vededera.

Los losats, qui uei lo dia son l'imatge d'aqueste país, que's son impausats a de bonas sonque au sègle XIX^{au}, en lòc de las cobèrtas vegetaus d'arrètges o de talabena. Aquò per duas rasons : de l'ua part, lo prestigi d'un materiau reputat nòble, e de l'auta, las primas suplementàrias qu'impausavan las companhias d'asseguranças peus materiaus qui's podèn en-huecar.

Lexic

Arrètges : Tauletas de hust henudas, emplegadas com teulas o lòsas.

Còs de demorança : Bastiment qui acèssa l'abitacion, en oposicion a las dependéncias agricòlas.

(Murralha) gotarèu : Murralha qui pòrta lo baish deu teit, la « gotèra ».

Pèira : Ací, pèira de las petitas pro escairada.

Pilastre, capitèth, cornisha : L'arquitectura rurau bearnesa que s'a emprontat vocabulari classic de l'arquitectura, gessit de l'Antiquitat greco-romana. Pilastres, capitèths e cornishas que son los mei frequents.

Lo pilastre qu'ei ua avançadòta rectangulara deu supòrt verticau de l'obertura, lo pèdret. Parièr com la colona a la quau e s'aparenta, que repausa sus ua basa e que pòrta un capitèth.

Lo capitèth qu'ei l'element motladurat o escultat qui assegura e exprimeish lo repòrt de las argas deu lintèu, o de l'arc, de cap au pèdret.

La cornisha qu'ei un ensemble de motladuras horizontaus, situadas au som de l'element au quau e s'arreliga. Un sol davant que'n pòt donc aver mantuas : cornisha qui corona la portalada, cornisha qui soslinha lo cap de la murralha, cornisha de las frinèstras...

Pòrta carretèra : Pòrta larga de dus alands, aperada pòrta carretèra per'mor deu passatge de las carretas.

Ahitau : Per estar estremadas, las bòrdas qu'avèn besonh de s'amassar dens endrets aperats « ahitau » (« bordalats », o « bordèras » tanben) peus quaus i avè mei de monde que non pas peus borgs.

Bibliographie

BIDART Pierre, COLLOMB Gérard, «Pays aquitains, Bordelais, Gascogne, Pays basques, Béarn, Bigorre», in CUISENIER Jean (dir.), *L'architecture rurale française : corpus des genres, des types et des variantes*, Paris, Berger-Levrault, 1980

BOURDIEU Pierre, *Le bal des célibataires. Crise de la société paysanne en Béarn*, Paris, Points Seuil, 2002
Un obratge dejà classic, gessit d'un estudi hèit a La Seuva en las annadas 60.

BRUNETON-GOVERNATORI Ariane, « Un espace singulier », *Terrain*, n°6 (Les hommes et le milieu naturel), n°6, mars 1986

BRUNETON-GOVERNATORI Ariane, *Jardins potagers en Béarn*, Pau-Monein, Association Mémoire Collective en Béarn-Hardits Toustem, 1988
Per ua etnològa, dus estudis consacrats aus casaus, peus cantons de La Seuva e Monein.

CAZAURANG Jean-Jacques, *Scènes de la vie rurale en Béarn*, 42120 Le Coteau, Ed. Horvath, 1983
Sustot lo capítol II, «la maison» p. 17-75.

CAZAURANG Jean-Jacques, *Pasteurs et paysans béarnais. Au village, les métiers*, Pau, Cairn, 1998
« Travail de la pierre. Maçons, carriers, tailleurs de pierre » p. 85-92.

CAZAURANG Jean-Jacques, LOUBERGÉ Jean, «Maisons béarnaises», Vol.1 : *à travers les âges – à travers les pays*, 1978,
Vol.2 : *Fonctions – matériaux – procédés...*, Pau, Musée béarnais/château de Pau, 1979

DUMONTEIL Jacques, *Oloron-Sainte-Marie, Atlas historique des villes de France*, Pessac, Ausonius, 2003

DUVAL Marie-Victoire, *Monein, une communauté du Béarn au Moyen Age et sous l'Ancien Régime*, Pau, Aquitaine Communication, 1991
Ua monografia bèra, ahortida per ua espleitacion de las bonas de honts arquivisticas.

LATHELIZE François, *Le bâti ancien en Béarn*, Paris, EDF/PACT du Béarn, 1981

LERAT Serge, « Les coteaux de Jurançon et de Monein. Problèmes d'habitat et de structure agraire », *Revue géographique des Pyrénées et du Sud-Ouest*, t. XXVII, 1956, p. 356-384

LOUBERGÉ Jean, *Les anciennes maisons rurales des Pays de l'Adour*, Pau, Imprimerie moderne, 1981
Un obratge classic qui presenta las familhas arquitecturaus granas en País d'Ador.

LOUBERGÉ Jean, *La maison rurale en Béarn*, 63340 Nonette, Ed. CREER, 1986
L'obratge de referéncia suu subjècte.

LOUBERGÉ Jean, « Réflexions sur l'évolution des maisons rurales en Béarn depuis le XVIIe siècle », *Du village et de la maison rurale, colloque de Bazas 1978*, Paris, 1980

LOUBERGÉ Jean, « Recherches sur le bourg de Jurançon », *Revue de Pau et du Béarn*, n° 8, 1980, p. 84-101

LOUBERGÉ Jean, « Le peuplement et la vie dans les coteaux de Jurançon aux siècles passés », *Revue de Pau et du Béarn*, n° 9, 1981, p. 26-41

MOREL DELAIGUE PAYSAGISTES, *Atlas des paysages en Pyrénées-Atlantiques*, Pau, Conseil général des Pyrénées-Atlantiques/
Préfecture des Pyrénées-Atlantiques, 2003

L'obratge que presenta las caracteristicas deus paisatges deu departament despartit en sèt entitats. Los trèits màgers de las architectures corresponentas que i son descrivuts.